

ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΒΙΩΜΑ

Τὰ ὅρια τῆς γλώσσας μου σημαίνουν τὰ ὅρια τοῦ κόσμου μου.
L. Wittgenstein *Tractatus* 5.6

Τὸ [σκεπτόμενο, παραστατικό] ὑποκείμενο δὲν ἀνήκει στὸν
κόσμο, ἀλλὰ εἶναι ἓνα ὄριο τοῦ κόσμου.
L. Wittgenstein *Tractatus* 5.632

Ίσως

Για να μας εισαγάγει στα 11 κείμενα του βιβλίου του *Ὅψεις της Γλώσσας* (2002), ο Τάσος Χριστίδης παραθέτει «μια ιστορία, ένα μύθο καλύτερα» που δανείζεται από το «γοητευτικό» βιβλίο του ψυχολόγου Jerome Kagan *Three Seductive Ideas* (1998):

Ένας βασιλιάς διέταξε μια μέρα τους αυλικούς του να του φέρουν στο παλάτι όλα τα βιβλία που μπορούσαν να βρουν στο βασιλείο του. Τα βιβλία βρέθηκαν και γέμισαν το μισό παλάτι. Ο βασιλιάς ξόδεψε μερικά χρόνια για να τα διαβάσει και, αφού τα είχε διαβάσει, κάλεσε πάλι τους αυλικούς του και τους διέταξε να συμπυκνώσουν αυτή την τεράστια βιβλιοθήκη σε ένα και μόνο βιβλίο. Οι αυλικοί έπεσαν στη δουλειά και κατάφεραν εντέλει να παρουσιάσουν ένα –και μόνο– βιβλίο 600 σελίδων. Αλλά ο βασιλιάς, αφού το διάβασε, είχε μία ακόμη απαίτηση: τη συμπύκνωση του βιβλίου αυτού σε μία σελίδα. Αφού κατάφεραν οι αυλικοί, με πολύ κόπο, να καταγράψουν σε μία σελίδα τη συμπυκνωμένη σοφία των 600 σελίδων, την παρουσίασαν στον βασιλιά, για να αντιμετωπίσουν την τελευταία –και δυσκολότερη– εντολή: συμπύκνωση της μίας σελίδας σε *μία* λέξη.

Χριστίδης *Ὅψεις της γλώσσας* 2002, 13

Πώς έφεραν, λέτε, σε πέρας την τελευταία αυτή ιλιγγιώδη αξίωση οι αυλικοί; Παρουσιάζοντας τη λέξη **Ίσως** στον βασιλιά. **Ί σ ω ς**. Αυτή ήταν η *μία* λέξη που συμπύκνωνε όλη τη γνώση της εποχής.

Κατά την άποψή μου, οι σοφοί εκείνοι άνθρωποι κατέφυγαν σε έναν *ευφύεστατο μετωνυμικό ελιγμό*: αντί για την ανθρώπινη γνώση παρέδωσαν κάτι που είναι σε μόνιμη επαφή με αυτήν: **το κλειδί που την ξεκλειδώνει**. Ίσως λοιπόν. Για μας τους γλωσσολόγους, ένας δείκτης ‘επιστημικής τροπικότητας’ (επιστημικός < *ἐπιστήμη* / *ἐπίσταμαι* < *ἐπίστημι* ‘στήνω κάτι πάνω σε κάτι άλλο’ – φυλάξτε στο νου σας αυτή την αρχική σημασία, θα μας χρειαστεί παρακάτω). Ένας δείκτης, που όταν μπει σαν πρόσημο σε μια πρόταση **υποκειμενικοποιεί** το περιεχόμενό της.

Το «παράδοξο» για να

Αν όμως το *ίσως* είναι πράγματι το κλειδί που ξεκλειδώνει την ανθρώπινη γνώση ποια είναι τα λειτουργικά δοντάκια του; Για την απάντηση θα σας καλέσω να αφουγκραστούμε τη γλωσσική μαρτυρία του τελικού συνδέσμου *για + υποτακτική*. Όχι όμως κατά την τυπική χρήση του. (Η γλώσσα είναι πιο μαρτυριάρα, αν την ανακρίνουμε στις μη τυπικές πλευρές της.) Λέμε, και μάλιστα χωρίς καμιά σημασιολογική ενοχή,

(Θα) βασανίστηκε πολύ η Μαίρη, για να ρυτίδιασε νωρίς το πρόσωπό της.

(Θα) είναι πολύ ψηλός, για να εξέχουν τα πόδια του από το κρεβάτι.

Τα λεωφορεία (θα) έχουν πάλι στάση εργασίας, για να μην τα βλέπω να περνούν.

(Θα) λείπουν καιρό, για να ξεχειλίσαν τα γράμματα στο γραμματοκιβώτιό τους.

(Θα) κάνει πολύ κρύο, για να φοράει ο Γιάννης το παλτό του.

κτλ.

(Βλ. Βελούδης, Κρίκη, Παπαστερίου 2010, 282 κ.ε. επίσης Βελούδης 2008, 2012.) Μια σειρά κοινές χρήσεις του 'τελικού' –κατά τα άλλα– συνδέσμου *για να* που ο αείμνηστος Ι. Θ. Κακριδής είχε παλιότερα χαρακτηρίσει «παράδοξες», όπως διαβάζουμε στη Βασιλάκη (1992, 191-92).

Κοινές χρήσεις όσο και αδιανόητες, πράγματι. Σίγουρα καμιά γυναίκα δεν θα το 'βαζε σκοπό να βασανιστεί πολύ, ακριβώς για να αποκτήσει ρυτίδες στο πρόσωπο. Και ακόμη, δεν ψηλώνει υπερβολικά κανείς (αν υποθέσουμε ότι περνάει απ' το χέρι του κάτι τέτοιο), προκειμένου να μην τον χωράει το κρεβάτι. Ούτε αποφασίζουν στάση εργασίας οι οδηγοί, με στόχο να μη βλέπει η αφεντιά μου να περνούν τα λεωφορεία τους. Και η παρατεταμένη απουσία των φίλων μας δεν απέβλεπε κανονικά στην υπερφόρτωση του γραμματοκιβωτίου τους. Χώρια πάλι εκείνο με τον καιρό: δεν είναι δυνατό να κατεβαίνει ο υδράργυρος, μόνο και μόνο γιατί το 'χει βάλει σκοπό να κάνει τον Γιάννη να φορέσει το παλτό του!

«Τι μπορεί να συμβαίνει εδώ;» θα αναρωτιέστε σίγουρα μαζί μου, μετρώντας κιόλας «τα καρούμπαλα που άφησε στα κεφάλια μας ο τοίχος» των απροσδόκητων αυτών χρήσεων, για να δανειστώ μια έκφραση του Wittgenstein. Είναι άραγε στραβός ο γιαλός του 'τελικού' μας *για να* (να μην το ξεχνούμε: τέλος θα πει 'σκοπός') ή εμείς στραβά αρμενίζαμε με το τυπικό-γραμματικό μας καράβι; Ψηφίζω το δεύτερο. Στραβά αρμενίζαμε γιατί επιμέναμε μέχρι τώρα να κρατάμε, με το ζόρι, στα νερά του πραγματικού κόσμου τις φαινομενικά ανορθόδοξες συνδέσεις μας. Δεν ανήκουν όμως εκεί. (Νά γιατί η κυριολεκτική ερμηνεία τους μας προκαλούσε σημασιολογική ναυτία λίγο πριν!) Πού μπορεί να ανήκουν όμως; Για χάρη της απάντησης, να σας ζητήσω καταρχήν να προσέξετε δύο σημαντικές, και αποκλειστικές, λεπτομέρειες αυτών των χρήσεων.

Στις τυπικές ‘τελικές’ προτάσεις, π.χ. *Έπεσα στα πόδια της για με συγχωρέσει*, η κύρια πρόταση εκφράζει ένα δεδομένο της πραγματικότητας, ενώ η δευτερεύουσα κάτι που ανήκει απλώς στη σφαίρα μιας υποκειμενικής προσδοκίας:

A (αντικειμενική πραγματικότητα) > **B** (υποκειμενική προσδοκία)
Έπεσα στα πόδια της > *(για να) με συγχωρέσει*

Όντως έπεσα στα πόδια της· το αν ακολούθως ανταμείφτηκα με τη συγγνώμη της ή όχι παραμένει άγνωστο!

Στις «παράδοξες» τελικές μας προτάσεις όμως συμβαίνει ακριβώς το αντίστροφο. Η υποκειμενική προσδοκία εκφράζεται από την κύρια πρόταση (εξ ου και το –προαιρετικό– ‘επιστημικό’ *θα*, με την ανασχετική του επιφύλαξη σε όλα μας τα παραδείγματα), ενώ η αντικειμενική πραγματικότητα βρίσκει τη θέση της περιέργως στη δευτερεύουσα (εξ ου και οι τύποι της οριστικής στις τελικές μας προτάσεις: *ρυτίδιασε, εξέχουν, φοράει κτλ.*):

για να B (αντικειμενική πραγματικότητα) > **(θα) A** (υποκειμενική προσδοκία)

το πρόσωπο της Μαίρης ρυτίδιασε νωρίς > *(θα) πέρασε πολλά βάσανα*
εξέχουν τα πόδια του από το κρεβάτι > *(θα) είναι πολύ ψηλός*
ο Γιάννης φοράει το παλτό του > *(θα) κάνει πολύ κρύο*
 κτλ.

Τι σημαίνει αυτή η διαφορά; Οι “περίεργες” προτάσεις μας με το *για να αρμενίζουν στα νερά του κόσμου της ανθρώπινης εμπειρίας και του λογίζεσθαι*. Πιο συγκεκριμένα, υπολογίζουν αφενός στην *εμπειρική* μας γνώση ‘αν κάποιος περάσει πολλά βάσανα, αποκτά νωρίς ρυτίδες’, ‘αν κάποιος είναι ψηλός, εξέχουν τα πόδια του από το κρεβάτι’ κτλ., και αφετέρου στη *λογική* μας γνώση: αν δεχόμαστε την αλήθεια της συνεπαγωγικής πρότασης *αν A τότε B* και την αλήθεια της απλής πρότασης *A*, είμαστε την ίδια στιγμή λογικά υποχρεωμένοι να συναγάγουμε και την αλήθεια της απλής πρότασης *B*. Αυτό μας λέει ένα λογικό σχήμα που είναι από παλιά γνωστό με τη λατινική του περιγραφή:

modus (ponendo) ponens

μείζων προκειμένη	$A \rightarrow B$
ελάσσων προκειμένη	A
συμπέρασμα	B

Ένας απαγωγικός (deductive) συλλογισμός που ‘μιλάει’ απευθείας στο λογικό μας ένστικτο: είναι λογικά αδύνατο να ισχύουν οι δύο προκειμένες, $A \rightarrow B$ και A , και να μην ισχύει μαζί και το συμπέρασμα B . Τι δουλειά όμως έχει αυτός ο ψηφιακός μηχανισμός στη δική μας συζήτηση;

Τα γριναζάκια του έχει ακριβώς υπόψη της η «παράδοξη» χρήση του για να που μας απασχολεί. Για να περιοριστούμε στο τελευταίο μας παράδειγμα:

μείζων προκειμένη: Αν κάνει πολύ κρύο (: **A**), τότε ο Γιάννης φοράει το παλτό του (: **B**)

ελάσσων προκειμένη: Κάνει πολύ κρύο (: **A**)

συμπέρασμα: Ο Γιάννης φοράει το παλτό του (: **B**)

Η εκτίμηση, με άλλα λόγια, (θα) κάνει πολύ κρύο για να φοράει ο Γιάννης το παλτό του υπολογίζει σε ένα τέτοιο λογικό βάθος. **Διαθέσιμα, ωστόσο, είναι εν προκειμένω δύο μόνο στοιχεία του:** το συμπέρασμα 'ο Γιάννης φοράει το παλτό του' και η μείζων προκειμένη 'αν κάνει πολύ κρύο, τότε ο Γιάννης φοράει το παλτό του'.

μείζων προκειμένη: Αν κάνει πολύ κρύο, τότε ο Γιάννης φοράει το παλτό του

ελάσσων προκειμένη: ???

συμπέρασμα: Ο Γιάννης φοράει το παλτό του

Το συμπέρασμα το εγγυάται η ίδια η ζωντανή πραγματικότητα (ο ομιλητής βλέπει μπροστά του τον Γιάννη με παλτό), ενώ τη μείζονα προκειμένη την εγγυάται ένα δεδομένο για τον Γιάννη κατατεθειμένο από καιρό στην εμπειρία του ομιλητή (γνωρίζει ότι ο ήρωας του παραδείγματός μας έχει την ιδιαιτερότητα να βάζει παλτό μόνο στα μεγάλα κρύα). **Αυτό που απουσιάζει είναι η ελάσσων προκειμένη: 'κάνει πολύ κρύο'.** Σε αυτήν ακριβώς ζητά να μας αναγάγει – με την παρενθετική επιφύλαξη του επιστημικού θα – η δομή που μας απασχολεί. Προκειμένου, ακέραιος πια, να λειτουργήσει ο μηχανισμός τού modus: για να μπορέσει (νά το 'τέλος'-σκοπός!) να παραγάγει την –ήδη γνωστή– αλήθεια του συμπεράσματος.

Ή, για να το πω αλλιώς, ο ομιλητής μας υπολογίζει σε δυο κομματάκια γνώσης' (α) στη γνώση μιας ήδη κατοχυρωμένης στον κόσμο κανονικότητας, 'ο Γιάννης φοράει το παλτό του όταν κάνει πολύ κρύο', και (β) στη γνώση της ζωντανής πραγματικότητας 'ο Γιάννης φοράει το παλτό του':

δεδομένη αλήθεια: Αν κάνει πολύ κρύο, τότε ο Γιάννης φοράει το παλτό του

ζωντανή αλήθεια: Ο Γιάννης φοράει το παλτό του

Από αυτή του τη διπλή αληθειακή παραδοχή συνάγει *επιστημικά*, με τις ευλογίες τού modus ponens, *μιαν άγνωστη μέχρι στιγμής* στον ίδιο, *ενδεχόμενη*

αλήθεια: αυτήν που αντιστοιχεί στην ελάσσονα προκειμένη: 'κάνει πολύ κρύο' (βλ. Βελούδης 2008, 147).

Η πηρσιανή 'αναγωγή'

Το λογικό «βάθος πεδίου» που διακρίναμε στο ταπεινό παράδειγμα με το παλτό του Γιάννη, και εύκολα θα διακρίναμε και σε όλα τα υπόλοιπα του 'επιστημικού' μας για να, καλούνταν ουσιαστικά να υπηρετήσει μια **ευρετική-εξηγητική διαδικασία**: πώς από τη διαθέσιμη, παροντική, γνώση 'ο Γιάννης φοράει το παλτό του', π.χ., σ υ ν ά γ ο υ μ ε δ ο κ ι μ α σ τ ι κ ά μια μη διαθέσιμη, μέχρι εκείνη τη στιγμή, γνώση: 'κάνει πολύ κρύο'. Με τις καλές υπηρεσίες του *modus ponens*, βέβαια: **όταν μ' ένα στιγμιαίο 'τσαφ' ανακαλείται από την εφεδρεία, αναδύεται, μια πτυχή τής συσσωρευμένης με τα χρόνια εμπειρίας του ομιλητή (η κανονικότητα αναφορικά με τη χειμερινή τακτική του Γιάννη).**

κανόνας: Αν κάνει πολύ κρύο, τότε ο Γιάννης φοράει το παλτό του
μη διαθέσιμη γνώση: **(Θα) κάνει πολύ κρύο**

παροντική γνώση: Ο Γιάννης φοράει το παλτό του

Αυτή η *επισφαλής 'αναγωγή' (abduction)*, μπορούμε να πούμε γενικότερα, κάνοντας χρήση ενός κρίσιμου όρου του Charles Sanders Peirce, απηχεί κατά βάθος την ανήσυχη, ανικανοποίητη, ριψοκίνδυνη, διερευνητική και επινοητική ανθρώπινη φύση. Με τα λόγια του μεγάλου πραγματιστή φιλοσόφου και λογικού (όπως παρατίθενται στη διδακτορική διατριβή της Βακιρτζή [1998], 31 δική μου η έμφαση):

«Η αναγωγική διαδικασία συμπερασμού μάς έρχεται σαν μια λάμψη. Είναι μια πράξη ενόρασης [...] Είναι αλήθεια ότι τα διαφορετικά στοιχεία τ[ή]ς υπόθεσης υπήρχαν στο μυαλό μας από πριν, αλλά αυτό που πυροδοτεί τη νέα σκέψη, πριν από το[ν] βαθύτερο συλλογισμό μας γι' αυτήν, είναι η ιδέα το[ύ] να βάλουμε μαζί αυτά που δεν είχαμε ποτέ πριν ούτε στο όνειρό μας δει να βάζουμε μαζί.»

Βακιρτζή *Κειμενική 'συναγωγή' και 'συγκροτημένο-συνεκτικό' κείμενο* 1998, 31

Ή, κατά το αριστοτελικό σχόλιο που μας παραδίδει ο Γινόν (όπως παρατίθεται και πάλι στη Βακιρτζή ό.π., 30, υποσ. 16· δική μου η έμφαση):

«Τα συγκεκριμένα γεγονότα δε συνδυάζονται απλώς, αλλά ένα νέο στοιχείο έρχεται να προστεθεί στο συνδυασμό τους, από μόνο το γεγονός της σκέψης μέσω της οποίας αυτά συνδυάζονται. [...] Οι πέρλες είναι εκεί, αλλά δε θα συνδεθούν μεταξύ τους μέχρι τη στιγμή που κάποιος θα προμηθεύσει την κλωστή [...]»

Βακιρτζή *Κειμενική 'συναγωγή' και 'συγκροτημένο-συνεκτικό' κείμενο* 1998, 30

Μια λάμψη είναι η αναγωγική διαδικασία, έγγραφα πριν από κάποια χρόνια· που δεν έχει καμιά θέση στα ψηφιακά μας όνειρα. Μέχρι που να θελήσουμε, ξυπνώντας, να εμπλακούμε προσωπικά, έχοντας στο πλευρό μας τα πράγματα, άμεσα (: η γνώση της ζωντανής πραγματικότητας) και έμμεσα (: ο σιωπηλός κόσμος

της συσσωρευμένης μας εμπειρίας)· «να αναλάβουμε το ρίσκο να περάσουμε τις πέρλες στην αναλογική μας κλωστή» ταιριάζουμε με κάθε επιφύλαξη το κομματάκι που αναλογεί στο (ψηφιακό) κενό του *modus ponens*· να ταράξουμε την ταυτολογική-ψηφιακή αυταρέσκεια της τυπικής λογικής [...]· να τη μεταβάλουμε σε *επισημαστές* εργαλείο γνώσης του *κόσμου* μας· να θέσουμε τους απαγωγικούς μηχανισμούς της στην υπηρεσία του *ίσως*» (Βελούδης 2008, 154).

Πίσω στο 'ίσως'

Νά λοιπόν που βρεθήκαμε και πάλι με το επίρρημα-κλειδί της ανθρώπινης γνώσης στο χέρι. Τούτη τη φορά όμως από καλύτερη θέση. **Χάρη στο «παράδοξο» για να, τα λειτουργικά δοντάκια τού *ίσως*, η συσσωρευμένη εμπειρία και η ζωντανή πραγματικότητα, είναι πια γνωστά.** Η προηγούμενη γνώση και η παροντική γνώση σαν συνιστώσες μιας κοινής, ευρετικής, συνισταμένης, μπορούμε να λέμε τώρα. Και με τα λόγια του δεύτερου δοκιμίου των *Παράκαιρων Στοχασμών* του Νίτσε: η ιστορική γνώση και η παροντική, «ανιστορική», γνώση μαζί· σ' έναν συνδυασμό που θέτει την πρώτη, την ιστορική, στην υπηρεσία της δεύτερης, «στην υπηρεσία τής ζωής»· που δεν αφήνει την ιστορία να αποβεί «για τήν ανθρωπότητα κάτι σαν λογιστική έκκαθάριση τής ζωής και κλεισιμο βιβλίων»· παρά την κρατά «μέσα στην κοίτη ενός ισχυρού νέου ρεύματος ζωής, π.χ. ενός πολιτισμού που πλάθεται».

«Ενός πολιτισμού που πλάθεται», όταν καλούμαστε να καθρεφτίσουμε την παλλόμενη παροντική, «ανιστορική» πραγματικότητα, το νέο, το μη δεδομένο, το μη οικείο, μέσα στην ιστορική πραγματικότητα, τη συσσωρευμένη εμπειρία της ζωής, το παλιό, το δεδομένο, το οικείο. Για να δούμε την πρώτη, το μη οικείο, σαν τη δεύτερη, το οικείο. Ή πιο απλά: **για να δ ο ύ μ ε σ α ν , κατά την επίμονη σύσταση του ύστερου Wittgenstein ('seeing as', 'aspect seeing')**. Ένα ομοιωματικό 'βλέπω σαν' που παραπέμπει απευθείας στην αρχική, εξισωτική, σημασία του *ίσως* (< *ἴσος*, -η, -ον 'όμοιος')

Αλήθεια, ας κοιτάξουμε πιο προσεκτικά τι κρύβεται πίσω από τη χρήση του επίμαχου επιρρήματος. Λέμε π.χ. *Ίσως βρέξει*. Πότε όμως το λέμε; Όταν μας οδηγούν σε αυτή την εκτίμηση η ζωντανή πραγματικότητα (γκρίζα χρώματα, βαριά σύννεφα στον ουρανό, υποψία μυρωδιάς από νοτισμένο χώμα κτλ.) και η σχετική εμπειρία του κόσμου (ο κανόνας-μυστικισύμβουλος: 'κάθε φορά που εκδηλώνονται τέτοια φαινόμενα, βρέχει'). Γιατί πάνε μαζί, ταιριάζουν, **μοιάζουν**, και τείνουν να ταυτίζονται, με το 'βρέχει' (βλ. Βελούδης 2001, 1070-71.) Το *ίσως βρέξει*, με άλλα λόγια, εκφράζει μιαν οιονεί κουτσή εξίσωση. Το πρώτο σκέλος της πράγματι λείπει. Μόνο γλωσσικά, ωστόσο, απουσιάζει: κατά τα άλλα είναι απολύτως παρόν, καθώς το εγγυάται ο κόσμος· άμεσα (γκρίζα χρώματα, βαριά σύννεφα στον ουρανό κτλ.) και έμμεσα (ο κανόνας που οφείλουμε στη συσσωρευμένη εμπειρία του κόσμου μας).

Απόπειρα κατάδυσης σε μεγαλύτερο (= μη λογικό) βάθος

Γιατί, νομίζετε, μας προκαλεί θετικά συναισθήματα η αναγνώριση του άγουρου προσώπου μιας συμμαθήτριας από το Δημοτικό στο ώριμο πρόσωπο «που κάτι μας θυμίζει» μιας υπαλλήλου καταστήματος που ανέλαβε όλως τυχαίως να μας εξυπηρετήσει; Της αγαπημένης μας σε νηπιακή ηλικία, στην παλιά φωτογραφία ενός οικογενειακού της άλμπουμ; Του μπαμπά κορδωμένου ανάμεσα σε συμμαθητές και συμμαθήτριες στα σκαλάκια του Σχολείου τους για την αναμνηστική φωτογραφία της Γ' Δημοτικού; Αυτής ή της άλλης ένθετης φιγούρας σ' ένα ασφυκτικά κατοικημένο χαρακτηριστικό του Escher; Των χειλιών της μαμάς στο νεογέννητο αγοράκι της; Μιας μελωδίας του Μάνου Χατζιδάκι στο τελευταίο τέταρτο των *Tribulations* (*Ne m'oubliez pas*) του René Aubry; Ενός εγκωμίου της Μεγάλης Εβδομάδος στις εμπνευσμένες σε σόλο πιάνο παραλλαγές του Βασίλη Τσαμπρόπουλου (*Acroasis*); Των διακειμενικών σχέσεων σ' ένα λογοτεχνικό έργο; Μιας μεγαλίστικης έκφρασης στα αδέξια λογάκια ενός δίχρονου; Των –οικείων– δομών της ΚΙΝΗΣΗΣ, στις μεταφορικές εκφράσεις της γλώσσας για τον –μη οικείο– ΧΡΟΝΟ; (: *Πλησιάζουν τα Χριστούγεννα, Πέρασαν οι γιορτές, Κοντεύει το Πάσχα* κτλ.) Της γνωστής μας λέξης *μπίρα* στην νεόκοπη, “παραμορφωμένη”, εκδοχή *μπιρόνι*, που έχει θέσει σε κυκλοφορία το ευρετικό, και διαγλωσσικό, νομισματοκοπείο της ‘γλώσσας των νέων’; Του δικού μας χαρακτήρα στις σκέψεις, προθέσεις και πράξεις των άλλων, όταν *εξ ιδίων κρίνουμε τα αλλότρια*; (Γι' αυτό ίσως επιμένουμε να το κάνουμε.) Του ίδιου μας του εαυτού όταν, λεκτικοποιώντας ένα απωθημένο μας τραύμα στο ντιβάνι της ψυχανάλυσης, *οικειοποιούμε* μια επτασφράγιστη πτυχή του εαυτού μας;

Γιατί βιώνουμε την αναγνώριση του οικείου, του δεδομένου, μέσα στο μη οικείο, το μη δεδομένο. Ή πιο απλά: **Γιατί παίζουμε.** (Και, είναι αλήθεια, δύσκολα αντιστεκόμαστε σε αυτή μας την τάση. Όπως και με το *ίσως*: κάθε φορά που το χρησιμοποιούμε π ο ν τ ά ρ ο υ μ ε στη γνώση, αναζητώντας το οικείο μέσα στο μη οικείο, το άγνωστο· με ρίσκο, βέβαια, καθώς τίποτε δεν αποκλείει να πέσουμε έξω· να χάσουμε – όπως συμβαίνει σε κάθε παιχνίδι!)

Νά τι κάνει το παιχνίδι τόσο ελκυστικό! Το γεγονός ότι η αυστηρότητα των *δεδομένων* κανόνων του (το οικείο) “χωράει” την αβεβαιότητα οποιασδήποτε *μη δεδομένης* εξέλιξης προκύπτει από την πιστή εφαρμογή τους (το μη οικείο). Αυτή είναι η γοητευτική μοναδικότητα του παιχνιδιού: να ορίζει, χωρίς να καθορίζει· **να τυποποιεί το απρόβλεπτο· να βάζει μαζί τα αντίθετα: το δεδομένο με το μη δεδομένο· να συνταιριάζει τη δέσμευση με την ελευθερία.**

Η ενότητα των αντιθέτων! Στο παιχνίδι η ελεύθερη εξέλιξη, το μη δεδομένο, και γι' αυτό μη οικείο, *χωράει* στην αυστηρή δέσμευση, στο δεδομένο, και γι' αυτό οικείο. Νά από πού πηγάζει η γοητεία! **Νά γιατί είμαστε κουρδισμένοι να καλωσορίζουμε το νέο, το μη οικείο, όταν αυτό “χωράει” στο παλιό, στο οικείο.**

«[...] σε κάθε πολιτισμικό πεδίο δεν είναι δυνατόν να παραγάγουμε κάτι πρωτότυπο παρά μόνο στη βάση μιας παράδοσης. Αντίστροφα, μέσα στη μακρά σειρά των ατόμων που συμβάλλουν στον πολιτισμό η επανάληψη δεν νοείται παρά μόνο σαν

εύστοχη παραπομπή [quotation]: και το αμάρτημα που δεν συγχωρείται στο πολιτισμικό πεδίο είναι η λογοκλοπή [plagiarism]. Η αλληλεξάρτηση [interplay] ανάμεσα στην πρωτοτυπία και την αποδοχή της παράδοσης σαν βάση για την εφευρετικότητα μου φαίνεται απλώς ένα ακόμη παράδειγμα, και μάλιστα πολύ ερεθιστικό, του παιχνιδιού ανάμεσα στον διαχωρισμό και την ενότητα.»

Winnicott *Playing and Reality* 1971, 134

Αυτό εννοούσε και ο λαμπρός ιστορικός και στοχαστής Johan Huizinga όταν δήλωνε

«[...] ο πολιτισμός, στις αρχικές του φάσεις, παίζεται. Δεν γεννιέται από το παιχνίδι σαν ένα βρέφος που αποσπάζεται από τη μήτρα: γεννιέται στο και ως παιχνίδι, και ούδέποτε εγκαταλείπει το χώρο του παιχνιδιού.»

Huizinga *Ο άνθρωπος και το παιχνίδι* [1938]2010, 76

Κατά την πυκνή διατύπωση της ψυχαναλύτριας Marion Milner (όπως παρατίθεται στον Winnicott *Playing and Reality* 1971, 52),

«Οι στιγμές κατά τις οποίες ο αυθεντικός ποιητής που κρύβουμε μέσα μας δημιουργήσε τον έξω κόσμο για μας, με το να ανακαλύπτει το οικείο μέσα στο μη οικείο, έχουν ίσως λησμονηθεί από τους πιο πολλούς ανθρώπους. Αλλά, φυλάσσονται σε κάποιο μυστικό μέρος της μνήμης τους, επειδή έμοιαζαν τόσο με επισκέψεις των θεών, ώστε να μην επιτρέπεται να ανακατευτούν με τις σκέψεις της καθημερινότητας.» (δική μου η έμφαση)

Milner *On not being able to paint* 1957

Αγγίξαμε ήδη το μεταφυσικό υποκείμενο του μότο μας. **Το σκεπτόμενο, παραστατικό υποκείμενο του Wittgenstein.** Που «δεν ανήκει στον κόσμο, αλλά είναι ένα όριο του κόσμου»:

Το [σκεπτόμενο, παραστατικό] υποκείμενο δεν ανήκει στον κόσμο, αλλά είναι ένα όριο του κόσμου.

L. Wittgenstein *Tractatus* 5.632

Και δεν μπορούμε να το προσπελάσουμε, κατά τον μεγαλοφυή φιλόσοφο, παρά μόνο με *ε* *σ* *α* από τη γλώσσα *του*: γιατί «[τ]ὰ ὅρια τῆς γλώσσας [τ]ου σημαίνουν τὰ ὅρια τοῦ κόσμου [τ]ου»:

Τὰ ὅρια τῆς γλώσσας μου σημαίνουν τὰ ὅρια τοῦ κόσμου μου.

L. Wittgenstein *Tractatus* 5.6

Έχω την εντύπωση ότι το «παράδοξο» για να αυτή την υπηρεσία μάς πρόσφερε: τράβηξε λίγο την κουρτίνα της γλώσσας για να δούμε από πίσω της το βιτγκενσταϊνικό σκεπτόμενο και παραστατικό υποκείμενο. Το δικό μας **υποκείμενο του 'ίσως'.**

Αναφορές

- Χριστίδης Α.-Φ., 2001. *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας: από τις αρχές έως την ύστερη αρχαιότητα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας – Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη) Α.Π.Θ.
- 2002. *Όψεις της Γλώσσας*. Αθήνα: Νήσος.
- Huizinga Johan, 2010. *Ο άνθρωπος και το παιχνίδι*. Μετάφραση: Γεράσιμος Λυκιαρδόπουλος – Στέφανος Ροζάνης. Αθήνα: Γνώση. (Στοιχεία πρωτοτύπου: *Homo ludens* 1938)
- Kagan Jerome, 1998. *Three Seductive Ideas*. Harvard: Harvard University Press.
- Νίτσε Φρίντριχ, 2010. *Ιστορία και Ζωή*. Αθήνα: εκδ. Γνώση. (Στοιχεία πρωτοτύπου: *Unzeitgemässe Betrachtungen, II: Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben* 1874.)
- Βακιρτζή Λουίζα, 1998. *Κειμενική 'συναγωγή' και 'συγκροτημένο-συνεκτικό' κείμενο. Μια μελέτη του γραπτού λόγου των μαθητών/-τριών του Λυκείου*. Διδακτορική Διατριβή. Τμήμα Φιλολογίας Α.Π.Θ.
- Βασιλάκη Σοφία, 1992. Η πρόθεση για. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 12: 183-94.
- Βελούδης Γιάννης, 2001 'Ο ιστορικός γρίφος της σημασίας 'όμοιος': ένα παράδειγμα σημασιακής αλλαγής'. Στον τόμο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.) *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*, 1067-72.
- 2008. Από το ψηφιακό στο αναλογικό. Στο *Θέρμη και Φως – Licht und Wärme*. Μ. Θεοδωροπούλου (επιμ.). Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 143-55.
- 2010. *Από τη σημασιολογία της ελληνικής γλώσσας. Όψεις της 'επιστημικής τροπικότητας*. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη) Α.Π.Θ.
- 2012. *ταπεινή Γλώσσα, τυπική Λογική και ανθρώπινο Βίωμα*. Αθήνα: νήσος.
- Βελούδης Γιάννης, Ειρήνη Κρίκη & Παρασκευή Παπαστερίου, 2002. 'Για να'. Στο *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 22: 59-68.
- Winnicott Donald, 1971. *Playing and Reality*. Λονδίνο & Νέα Υόρκη: Routledge Classics.
- Wittgenstein Ludwig, *Tractatus Logico-Philosophicus*. *Δευκαλίων* 7/8: 183-272. (Στοιχεία πρωτοτύπου: *Logisch-philosophische Abhandlung, Annalen der Naturphilosophie* [1921] 14: 185-262.)